

Maharashtra Board Class 10 Sanskrit Amod Notes

Chapter 5 स एव परमाणुः

स एव परमाणुः Summary in Marathi

प्रस्तावना :

जगाच्या उत्पत्तीबाबत आतापर्यंत अनेक सिद्धांत मांडले गेले आहेत. विश्व हे छोट्या कणांनी बनलेले आहे हा विचार अतिशय प्राचीन आहे. आण्विक सिद्धांताच्या विकासाचे श्रेय जॉन डाल्टन या इंग्रज रसायन व भौतिकशास्त्रज्ञास दिले जाते.

प्राचीन काळात, भारतीय ऋषी व तत्त्वज्ञ, आचार्य कणादांनी अणूचा सिद्धांत मांडला. त्यांच्या अणुविषयक संकल्पना व विश्वाचे स्वरूप याबाबत सखोल माहिती 'वैशेषिक दर्शन' या त्यांच्या ग्रंथात दिली आहे 'स एव परमाणुः' या पाठामध्ये अर्णवचे वडील सुबोध, सोप्या उदाहरणाने परमाणूची संकल्पना स्पष्ट करतात.

परिच्छेद: 1

अर्णवः जपाकुसुम न दृश्यन्ते।

अनुवादः

(अर्णव जास्वंदाचे फूल घेऊन प्रवेश करतो. त्याचे वडील विज्ञानाचे प्राध्यापक आहेत. ते पुस्तक वाचण्यात तल्लीन झाले आहेत. त्यांच्या जवळच टेबलावर सूक्ष्मदर्शिका आहे.)

- अर्णव – अहो बाबा, मी आपल्या बागेतून जास्वंदाचे फूल आणले आहे. त्याचे परागकण किती सूक्ष्म आहेत ना!
- वडील – सूक्ष्मदर्शिकेने पहा. तू त्याच्या कणांची रचनासुद्धा पाहू शकतोस. (अर्णव तसे करतो)
- वडील – तू काय पाहिलेस?
- अर्णव – बाबा, ते (अद्भुत) विलक्षण आहे. सूक्ष्मकणांमध्ये त्यांचे भाग दिसत आहेत.
- बाबा – अर्णव, फुलाचे हे अंश तू सूक्ष्मदर्शिकेने पाहू शकतोस. पण हे जग अणूंनी निर्माण झाले आहे. ते अणू सूक्ष्मदर्शिकेने सुद्धा दिसत नाहीत.

परिच्छेद: 2

अर्णवः परमाणुः परमः अणुः ।

अनुवादः

- अर्णव – परमाणू म्हणजे काय?
- बाबा – अच्छा, मी सांगतो. स्वयंपाकघरातून मूठभर तांदूळ आण.
- अर्णव – (हो असे म्हणून, तो स्वयंपाकघरातून तांदूळ आणतो) बाबा, हे घ्या.

- बाबा – आता या तांदळाचे भाग कर.
- अर्णव – बाबा, किती लहान (तांदूळ) आहे हा. बघा, मी कसेबसे याचे दोन तुकडे केले.
- बाबा – इथून पुढे (याचे) लहान भाग करणे शक्य आहे का?
- अर्णव – जर केले तर त्याची भुकटी होईल.
- बाबा – तू बरोबर सांगितले. जिथे हे विभाजन संपते व जिथून सर्वात सूक्ष्म भाग मिळविणे (सुद्धा) शक्य नसते, तोच परमाणू होय.

परिच्छेद: 3

अर्णव: परमाणु: परम: अणु: ।

अनुवाद:

- अर्णव – परमाणू हा द्रव्याचा अंतिम घटक व मूळतत्त्व आहे; हे खरे आहे ना?
- बाबा – बरोबर, खरे तर, हा महर्षी कणादांचा सिद्धांत आहे; तुला माहीत आहे का? परमाणू हे द्रव्याचे मूळ कारण आहे असे प्रतिपादन महर्षींनी केले. ते सुद्धा, सुमारे ख्रिस्तपूर्व पाचव्या किंवा सहाव्या शतकात.
- अर्णव – बाबा, परमाणूसंबंधी महर्षी कणादांनी काय काय सांगितले आहे? आम्हांला तर फक्त त्या महान व्यक्तीचे नावच माहीत आहे.
- बाबा – कणाद ऋषींनी स्पष्ट केले (की) – अणू (हा) इंद्रियांच्या पलीकडे, सूक्ष्म, अवयवहीन, नित्य आणि स्वयंपरिभ्रमणशील आहे. 'वैशेषिकसूत्राणि' या त्यांच्या ग्रंथात त्यांनी परमाणूची व्याख्या केली आहे.
- अर्णव – ती व्याख्या काय आहे?
- बाबा – जाळीदार खिडकीतून येणाऱ्या सूर्यकिरणांतील सूक्ष्म धूलिकणाच्या साव्या भागाला परमाणू असे म्हटले जाते.
- अर्णव – मला त्याबद्दल सविस्तर जाणून घ्यायची इच्छा आहे.
- बाबा – छान! तू उद्या माझ्या महाविद्यालयात ये. तिथे कणादांविषयी अनेक पुस्तके आहेत. तुझी जिज्ञासा नक्कीच शमेल.

शब्दार्थ:

1. प्राध्यापक: – professor – महाविद्यालयातील शिक्षक
2. मान: – engrossed – तल्लीन
3. परमाणु: – atom – अणू
4. जपाकुसुमम् – hibiscus-flower – जास्वंदाचे फूल
5. सूक्ष्मेक्षिका – microscope – सूक्ष्मदर्शिका
6. परागकणाः – pollen – grains – परागकण
7. अङ्गानि – parts – भाग
8. उत्पीठिकायाम् – on the table – टेबलावर
9. गृहीत्वा – taking – घेऊन
10. पश्चे – near – जवळ
11. द्रष्टुं शक्नोषि – able to see – तू पाहू शकतोस
12. कियान् – how much – किती
13. चूर्णम् – powder – भुकटी
14. सूक्ष्मतरम् – minuscule – सर्वात सूक्ष्म / लहान

15. तण्डुलान् – rice-grains – तांदूळ
16. मुष्टिमात्रान् – handful of – मूठभर
17. महानसतः/ पाकगृहात् – from kitchen – स्वयंपाकघरातून
18. समाप्यते – ends/stops – संपते / थांबते
19. आनय – bring – आण
20. विभज – split – भाग कर / विभाजन कर
21. यथाकथमपि – somehow – कसेतरी
22. इतोऽपि – than this – यापेक्षा
23. सम्यक् – right – बरोबर
24. सिद्धान्तः – proposition, theory – सिद्धांत
25. निरवयवः – formless – अवयव नसलेला / अवयवहीन
26. स्वयं व्यावर्तकः – self-revolving – स्वयं परिभ्रमणशील
27. अतीन्द्रियः – beyond senses – इंद्रियांच्या पलीकडे
28. षष्ठतमः – sixth – सहावा
29. तत्त्वम् – basic principle – मूळतत्त्व
30. जालसूर्य – located in a beam – झरोक्यातील
31. मरीचिस्थम् – of the sun-ray from a grill – सूर्यकिरणात
32. प्रतिपादितम् – explained, stated – स्पष्टीकरण दिले, मांडले
33. रजः – dust particle – धूलिकण
34. जिज्ञासा – curiosity – उत्सुकता
35. द्रव्यस्य – of substance – द्रव्याचे
36. शाम्येत् – would pacify – शमविली जाईल
37. प्रायः – approximately – सुमारे
38. श्वः – tomorrow – उद्या